

Психолого-педагогічні умови реалізації методики навчання педагогічно обдарованих студентів у процесі вивчення дисциплін педагогічного циклу // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Зб. наук. пр. – Випуск 17/ Редкол.: І.А. Зязюн (голова) та ін. – Київ – Вінниця: ДОВ "Вінниця", 2008. – С. 254-258.

УДК 378. 937

О.Є. Антонова
м. Житомир

Психолого-педагогічні умови реалізації методики навчання педагогічно обдарованих студентів у процесі вивчення дисциплін педагогічного циклу

Одним із провідних завдань вищої освіти України в останні роки визнається необхідність підтримки і розвитку обдарованої особистості, оскільки саме їй, на думку В. Кременя "належала, належить і буде належати особлива роль у суспільстві" [с. 4]. Однак у часи системних змін саме така особистість потребує особливої уваги і підтримки. І перш за все ці завдання актуалізують проблеми, пов'язані з підготовкою вчителя, оскільки саме йому відводиться провідна роль у реалізації окреслених перетворень. "Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті", Державна національна програма "Освіта" ("Україна ХХІ століття"), Закон України "Про освіту", Концепція педагогічної освіти провідним завданням державної освітньої політики визнають підготовку педагогічних працівників, створення умов для формування освіченої, творчої особистості вчителя, реалізації та самореалізації його природних задатків і можливостей в освітньому процесі.

Метою цією статті є презентація розробленої нами методики навчання педагогічно обдарованих майбутніх учителів, яка впроваджується у навчально-виховний процес Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Основною *ідеєю* пропонованої методики є положення про те, що *реалізуючи свій власний творчий потенціал у процесі навчання у ВНЗ, майбутні вчителі навчаються у подальшому виявляти і розвивати обдарування учнів*. В основу методики покладено особистісно-зорієнтований підхід до навчання й виховання майбутнього вчителя.

Метою пропонованої методики є інтелектуальний, соціальний і духовний розвиток особистості майбутнього вчителя з урахуванням її індивідуальних особливостей, стану здоров'я, потреб суспільства; виявлення та підтримка педагогічно обдарованої молоді; оптимальна реалізація цілісного розвивального впливу навчання, виховання та освіти на особистість майбутнього вчителя; розвиток та реалізація його творчих здібностей; стимулювання творчої роботи студентів та викладачів; максимальна мобілізація психічних ресурсів особистості, спрямована на інтенсивний саморозвиток, що водночас забезпечуватиме її самореалізацію, творчу спрямованість; активізація навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів; формування потенційного резерву для вступу до магістратури та аспірантури, підготовка наукових та педагогічних кадрів.

Мета конкретизується через систему *завдань*, зокрема необхідно: скорегувати зміст педагогічної освіти майбутнього вчителя з метою задоволення пізнавальних потреб різного рівня через систему основного й додаткового навчання (інваріантна частина навчальних програм, поглиблення, збагачення, проблемність змісту освіти, навчання за індивідуальним планом, додаткові години, цикли занять розвивального навчання тощо); забезпечити умови для самореалізації особистості, використовуючи сучасні технології навчання; скоординувати роботу фахівців, викладачів із даної проблеми щодо надання кожному студенту індивідуальних рекомендацій, створення карт просування здібних майбутніх учителів.

Засобом реалізації методики є методичний супровід обдарованої особистості (індивідуальний план роботи студента), де зазначено напрями роботи з обдарованими та здібними майбутніми вчителями впродовж навчального року, згідно з яким проходить їхній розвиток. Пропонована методика спрямована на виявлення здібних та обдарованих студентів; створення умов для реалізації індивідуальних творчих здібностей майбутніх учителів; створення відповідної атмосфери для розвитку індивідуального потенціалу особистості та її пізнавальних здібностей в умовах вільного вибору, можливість адаптації особистості в соціокультурному середовищі.

Індивідуальний супровід уможливорює інтелектуальний, соціальний і духовний розвиток, саморозвиток та самореалізацію кожного студента; сприяє не тільки просуванню студента в одній галузі, але й підсилюванню інтересу до вивчення інших предметів; допомагає розвивати пізнавальну активність, нестандартність мислення, наполегливість, надзвичайну працездатність, активну життєву позицію в соціальному середовищі; виявляє талановиту, обдаровану молодь; дозволяє завчасно виявити конкретні схильності, уподобання студентів, зумовлені природними здібностями; допомагає майбутньому вчителю знайти себе і своє творче призначення. Цей процес має планомірний, системний характер і охоплює такі

етапи: комплексне діагностування; обробка та узагальнення отриманої інформації; консультування; проектування індивідуально-орієнтованих програм; цілеспрямований вплив на формування відповідних компонентів педагогічної обдарованості; аналітична робота з реалізації даної проблеми.

Ключовими умовами ефективності методики є такі:

Цілеспрямована організація формуючого освітнього середовища. Основою виступає навчально-професійна діяльність студентів. Майбутні вчителі залучаються до різноманітності відносин, пов'язаних із професійною діяльністю. Цьому сприяє використання таких форм та методів організації навчальної діяльності як ділові та рольові ігри, методи мікрвикладання та моделювання фрагментів виховних проєктів, навчальні конференції, методичні семінари, лекції-діалоги, різноманітні конкурси (конкурс педагогічних талантів, виставка-ярмарок „Своїми руками”, аукціон педагогічних ідей, захист творчих проєктів), самостійна робота студентів по написанню рефератів, доповідей, наукових статей, пошуковий і дослідницький підходи до засвоєння знань, умінь та навичок, педагогічні практики тощо. Тривале залучення майбутніх учителів шляхом моделювання до реальної професійно-педагогічної діяльності сприяє їх адаптації до умов та вимог майбутньої професії, демонструє сильні й слабкі сторони особистості, сприяє реалізації творчого потенціалу.

Пред'явлення вимог до діяльності й відносин студентів. Вимоги відповідають рівню якісного викладання й виховання у сучасній школі. Вимоги до діяльності зростають поступово, відповідно до рівня розвитку студента. Для цього використовуються психолого-діагностичні методики, які дозволяють виявити домінуючі здібності студентів, на основі яких майбутнім учителям пропонуються ті види роботи, що є для них значущими, цікавими, посилюючими. Кожного разу рівень цих вимог відповідає зоні найближчого розвитку особистості.

Формування операційно-технологічного фонду. Студентів знайомлять з різними технологічними та виховними системами, досвідом діяльності творчо працюючих педагогів. При цьому переважає питома вага самостійної діяльності у вивченні інноваційних підходів до професійної діяльності. Майбутні вчителі під керівництвом викладачів цілеспрямовано накопичують базу даних про форми, методи, прийоми, засоби роботи з дітьми шляхом ознайомлення з методичними розробками, діагностичними методиками, популярною літературою, вивченням та створенням власних наочних засобів (опорних схем, таблиць, малюнків, роздаткового матеріалу тощо). Під час проведення занять студентам надається можливість вибору тих засобів навчання і тих технологічних систем, методів та форм роботи, які найбільше відповідають їх індивідуальним особливостям. Отже, робота здійснюється у двох напрямках: розширення простору для вибору методичного інструментарію та можливість вибору свого вирішення навчально-професійних завдань. Такий підхід дозволяє студентам постійно навчатися компенсувати слабкі сторони своєї особистості за рахунок своїх сильних якостей.

Надання своєчасної допомоги та корекція діяльності. Підтримка здійснюється під час реалізації студентами фрагментів професійної діяльності з метою забезпечення успіху і формування відповідних умінь та навичок. Перед проведенням чергового заняття кожному студенту, учаснику ділової гри, обов'язково надається методична допомога з боку викладачів. Кожне проведене заняття обов'язково аналізується самим студентом та іншими учасниками ділової гри, оцінюється як майбутніми вчителями, так і викладачем.

Цілеспрямоване залучення студентів до спілкування та спільної діяльності з творчими педагогами. Під час такого спілкування та знайомства з педагогічною творчістю відбувається свого роду „творче зараження”, виникає натхнення, з'являється величезне бажання творити самому. Так, наприклад, у процесі підготовки до конкурсу „Аукціон педагогічних ідей”, група студентів, ознайомившись із методами роботи педагога-новатора Ш.О. Амонашвілі, не задовольнилися простим переказом його основних ідей. Вони звернулися до вихователів дитячого садка м. Житомира з пропозицією попрацювати з дітьми за методикою Ш.О. Амонашвілі. Адміністрація дитсадка пішла назустріч ініціативі майбутніх учителів, надавши студентам необхідної допомоги. Провівши певну роботу з дітьми, студенти записали одне із занять на відеокамеру, проілюструвавши свої дії відповідними коментарями. Запис було продемонстровано під час конкурсу, що викликало позитивну реакцію аудиторії. Крім того, приклад цієї групи надихнув інших студентів на пошук нових шляхів реалізації своїх задумів та творчого підходу до виконання завдань викладачів.

Розвиток творчого мислення студентів. Особлива увага під час проведення занять приділяється такій організації процесу навчання, яка б постійно стимулювала майбутніх учителів до фантазування, конструювання, необхідності проявляти ініціативу, вигадувати, винаходити щось нове. Так, при нагородженні кращих студентів, що відзначилися під час проведення „Свята квітів”, виникла пропозиція самостійного виготовлення призів. З цього часу всі запрошення, нагороди, оздоблення приміщення, рекламні реквізити виготовляються виключно руками самих студентів.

Можливість удосконалення існуючих підходів до організації процесів навчання і виховання. Студенти під час занять намагаються віднайти нові форми і методи роботи з дітьми, незвичайні засоби навчання, які б дозволили підвищити результат. Викладачі намагаються ознайомити майбутніх учителів із сучасними концепціями розвитку школи, ідеями педагогів-новаторів, навчають студентів самостійно проектувати та конструювати навчальні заняття, створювати наукові проєкти, захищати їх, відстоювати свої думки.

Методика навчання педагогічно обдарованих студентів реалізується у процесі викладання педагогічних дисциплін і охоплює такі складові: основні навчальні курси "Педагогіка", "Історія педагогіки",

"Методика педагогіки", спецкурси "Основи педагогічної майстерності", "Підготовка майбутнього вчителя до роботи з обдарованими учнями", а також проведення студентами експериментальної роботи, написання на основі цього наукових статей, рефератів, курсових, дипломних бакалаврських та магістерських робіт.

Спираючись на результати аналізу зарубіжного та вітчизняного досвіду щодо вибору стратегій навчання обдарованих студентів, нами було вдосконалено зміст названих педагогічних дисциплін з урахуванням стратегій збагачення, поглиблення, проблемності та індивідуалізації. Так, нами розроблено "Робочі зошити", які дозволяють студентам якісно підготуватися до практичних занять, окреслюють завдання для самостійного пошуку, опрацювання першоджерел, проведення невеликих педагогічних експериментів тощо. Робочою програмою передбачено також ознайомлення майбутніх учителів з основними підходами до виховання обдарованих дітей. Тому до деяких тем (зокрема "Школяр, його розвиток і виховання", "Розумове виховання учнів", "Індивідуальна робота з учнями" тощо) введено відомості про обдарованість, особливості обдарованої особистості, методи та форми роботи з обдарованими дітьми.

У "Робочому зошиті. Загальні основи педагогіки" (авторська розробка) у темі "Школяр, його розвиток і виховання" студентам пропонується провести невеличке дослідження: побудувати генеалогічне древо своєї родини; проаналізувати, що вони успадкували від своїх батьків та прадідів (при цьому використовується опорна схема заняття стосовно тих якостей, що передаються генетично). Особливо звертається увага на здібності до певних видів діяльності.

Курс "Історія педагогіки" побудований на основі модульно-кредитного підходу до вивчення предметів педагогічного циклу, тому великої уваги надається самостійній роботі студентів. У "Робочому зошиті. Історія педагогіки" (авторська розробка) студентам пропонується з кожної теми низка завдань для самостійної роботи. При цьому завдання, як правило, мають дослідницький характер: 1) Зіставте афінську та спартанську системи виховання молоді. В чому Ви вбачаєте причини їх полярної відмінності? Побудуйте порівняну таблицю. 2) Проаналізуйте організацію діяльності університетів епохи Середньовіччя. Підготуйте повідомлення про історію виникнення та становлення найвідоміших європейських університетів (Париж, Болонья, Оксфорд, Кембридж, Прага, Краків та ін. 3) Порівняйте організацію навчання у середньовічних університетах та сучасних класичних університетах. Що успадкувала сучасна вища освіта від середньовічної? Окремо передбачено питання, спрямовані на вивчення роздумів видатних педагогів щодо особливостей навчання і виховання обдарованих дітей: 1) Проаналізуйте твір М.Ф. Квінтіліана "Виховання оратора". Яку характеризує педагог обдарованих дітей? Які поради надає він вчителям щодо навчання цієї категорії дітей? 2) Проаналізуйте твори Я. Коменського "Велика дидактика" та "Про культуру природних дарувань". Схарактеризуйте думки видатного педагога щодо навчання обдарованих учнів.

Отже, практично на кожному занятті з "Історії педагогіки" застосовуються *стратегії поглиблення* (пошук додаткової інформації, відповіді на проблемні запитання, вивчення педагогічних першоджерел тощо), *збагачення* (використання між предметних зв'язків з філософією, історією, культурологією, зарубіжною літературою, психологією тощо), *індивідуального* (самостійна робота, індивідуальні завдання тощо) та *диференційованого* (виконання завдань різного рівня складності) підходів.

У змісті курсу "Методика педагогіки" нами виділено окремо розділ "Методика навчання педагогічно обдарованих студентів", в якому розглядаються такі питання: 1. Сутність педагогічної обдарованості майбутнього вчителя. 2. Технологія навчання педагогічно обдарованого студента. 3. Всеукраїнська студентська олімпіада з педагогіки як ефективна форма розвитку педагогічної обдарованості студентів. Крім того, магістранти на основі стратегій збагачення і поглиблення аналізують зміст навчального курсу "Педагогіка середньої школи", вибудовують власний підхід до логіки викладу навчального матеріалу, розробляють тексти лекцій та їх дидактичне забезпечення. У цьому контексті студенти магістратури виявили потребу і бажання в оволодінні методикою підготовки тексту лекції за допомогою презентаційної програми Microsoft Office PowerPoint 2003-2007, що, на нашу думку, також відповідає реалізації стратегії збагачення.

Ефективність професійної підготовки педагогічно обдарованих майбутніх учителів під час навчання їх у педагогічному закладі освіти суттєво залежить від *організаційних форм* навчальної роботи. Робота з обдарованими студентами вимагає належної змістової наповненості занять, зорієнтованої на новизну інформації та різноманітні види пошукової аналітичної, розвивальної, творчої діяльності. Серед методів навчання педагогічно обдарованих студентів мають переважати *самостійна робота, пошуковий і дослідницький підходи* до засвоєння знань, умінь та навичок. Контроль за їх навчанням повинен стимулювати поглиблене вивчення, систематизацію, класифікацію навчального матеріалу, перенесення знань у нові ситуації, розвиток їх творчих здібностей.

Необхідно активно розробляти та використовувати весь арсенал різноманітних форм та методів навчальної роботи. При цьому одним із провідних методів навчання залишається лекція. Значимо, що сучасна вища школа переносить акцент із інформаційного навчання (що повідомляє), на методологічне (що орієнтує). Тому доцільно застосовувати при організації навчального процесу обдарованих студентів різні види *лекцій*, зокрема нами широко застосовується *лекція-візуалізація*. На сьогоднішньому етапі розвитку комп'ютерної техніки широкого застосування набуває мультимедійне обладнання (ноутбуки, медійний проектор тощо). Тому нами активно впроваджуються у навчальний процес лекції та практичні заняття із

застосуванням мультимедійного обладнання, демонстрацією фрагментів кінофільмів із подальшим їх обговоренням, постановка проблемних запитань, відповіді на які студенти знаходять, аналізуючи відео матеріали тощо. Так, весь лекційний курс "Історія педагогіки" розроблено нами на основі презентаційної програми Microsoft Office PowerPoint 2003-2007. До *позитивів* такого підходу належать: оптимізація уваги студентів; активізація мисленнєвої діяльності, що проявляється у збільшенні кількості запитань з боку майбутніх учителів; підвищення інтересу до навчального предмету; розвиток творчих здібностей, оскільки студенти реалізують цю технологію на практичних заняттях з інших предметів; поглиблення знань з предмету вивчення, адже студенти активно виявляють бажання допомогти викладачу у підготовці наступних лекцій тощо.

На нашу думку, у процесі навчання педагогічно обдарованих студентів доцільно застосовувати методи евристичного навчання, до яких належать *когнітивні*, креативні, оргдіяльнісні. До *когнітивних методів* відносяться порівняння, аналогії, синтез, класифікації та ін. *Оргдіяльнісні методи* навчання передбачають оволодіння навчальним цілеспрямованим плануванням, організацію контролю і оцінки роботи студентів, здійснення педагогічної рефлексії під час проведення занять з педагогіки. До традиційних методів *креативного типу* евристичного навчання належать: "мозковий штурм", метод емпатії, методи сенектики, морфологічного ящика. Мета цих методів – забезпечити логічну опору для створення студентами освітньої продукції. До найефективніших евристичних методів можна віднести: метод евристичних питань, порівняння, евристичних спостережень, евристичного дослідження, конструювання понять, метод гіпотез, метод помилок, метод прогнозування, метод "якби...", метод вигадкування, гіперболізації, аглютинації та інші

Отже, на основі узагальнення всього вищезазначеного вважаємо за доцільне відбирати комплекс форм і методів навчання, які цілеспрямовано впливають на розвиток основних компонентів педагогічної обдарованості. Так, пропонуємо застосовувати для розвитку *педагогічних здібностей* – участь у підготовці та проведенні лекцій (розробка конспекту, підготовка комп'ютерної презентації, мікрровиступи тощо), ділові та рольові ігри, мікрвикладання фрагментів уроків, моделювання виховних проєктів, колективні творчі справи тощо; *педагогічної креативності* – творчі конкурси, аукціони педагогічних ідей, індивідуальні завдання творчого характеру, аукціони педагогічних ідей, участь у студентській олімпіаді з педагогіки, колективні творчі справи; *інтелектуальних здібностей* – розробка логіко-структурних схем занять, відбір та розв'язування педагогічних задач, аналіз проблемних ситуацій, вивчення та аналіз педагогічної літератури, написання рефератів, наукових статей, проведення наукового студентського дослідження, проведення конкурсів творчих робіт тощо; *педагогічної спрямованості* – конкурси педагогічної майстерності, вивчення життєвого шляху та творчості видатних педагогів, знайомство із творчо працюючими вчителями та вивчення їхнього досвіду, виконання творчих завдань під час педагогічної практики у школі тощо.

Література;

1. Обдарована молодь України: оцінка сучасного стану та поширення перспективного досвіду роботи з обдарованою молоддю в регіонах України / Терепищій С.О., Антонова О.Є., Науменко Р.А. та ін. – К.: ВМГО "Союз обдарованої молоді", 2008. – 156 с.

Антонова Е.Е. Психолого-педагогические условия реализации методики обучения педагогически одаренных студентов в процессе изучения дисциплин педагогического цикла

В статье рассматривается проблема обучения педагогически одарённых будущего учителя. Автором предлагается разработанная ею методика обучения одарённых студентов в процессе изучения цикла педагогических дисциплин на основе использования стратегий обогащения, ускорения, углубления, проблемности и дифференциации содержания курса "Педагогика", а также усиления доли эвристических методов обучения.

Antonova E.E. The psychology-pedagogical terms of realization of method of teaching of the pedagogical gifted students in the process of study of disciplines of pedagogical cycle

In the article the problem of teaching of the pedagogical gifted future teacher is considered. By an author the developed by her method of teaching of the gifted students in the process of study of cycle of pedagogical disciplines on the basis of the use of strategies of enrichment, acceleration, deepening, problem and differentiation of maintenance of the course "Pedagogic", and also strengthening of stake of heuristic methods of teaching is offered.